

ZNANSTVENO KREATIVAN PRISTUP (NE)BROJIVOSTI

Mirko Peti: *Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2004.

Monografija *Oblici nebrojivosti u hrvatskome jeziku* znatno je pre-rađena verzija Petijeva doktorskoga rada obranjenoga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1998. godine.

Dvije dosad objavljene monografije Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Ljiljana Šarić, *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*, 2002. i Marija Znika, *Kategorija brojivosti u hrvatskome jeziku*, 2002.) iz istoga jezikoslovnog područja svjedoče o pojačanom zanimanju za to pitanje.

Prevladavanje dosadašnjih opisa kvantifikacije koja se izražava morfološkim sredstvima, tj. gramatičkom kategorijom broja

i koja se oslanja na leksičko značenje imenica, osnovna je karakteristika monografije o nebrojivosti Mirka Petija. Pristup pitanju brojivosti kao sintaktičko-semantičkoj, a ne leksičkoj pojavi, a i rezultati iz takva sagledavanja pitanja svakako su vrijedni pozornosti.

Kako autor sam u predgovoru navodi, poticaj za istraživanje nebrojivih oblika u hrvatskom jeziku bila je potreba za razjašnjavanjem sintaktički nerazriješena statusa imenskih riječi u genitivu u rečenicama tipa *U gradu je bilo m a g l e*. Iako morfološki ta imenica ima jednoznačan oblik genitiva jednine, ipak se tom jedinom njezin sadržaj ne može odrediti kao cjelovit pojedinačan predmet koji se može brojiti. Stoga autor takve nebrojive oblike sadržaja imenskih riječi s gledišta kategorije broja opisuje kao *“sintaktički relevantne semantičke oblike, koji su uvjetovani upotrebom imenske riječi u određenom gramatičkom kontekstu, a ne njezinim leksičkim značenjem.”* (Istaknula K.Š.D.)

Dakle, *oblici nebrojivosti* o kojima autor govori nisu morfološki utvrdivi oblici gramatičke kategorije broja imenskih riječi (oblici jednine i množine s pridruženim im leksičkim značenjem kojim se u izvanjezičnoj zbilji označuje što kao brojivo ili kao nebrojivo) niti se ti oblici promatraju izvan sintaktičko-semantičkoga konteksta, nego se opisuju, definiraju i imenuju rezultati procesa u kojem gramatička kategorija broja (jednina i množina) s obzirom na kontekst biva ili aktualizirana (*B a l o n se diže uvis* i *B a l o n i se dižu uvis*) ili neutralizirana (*Na sajmu je bilo b a l o n a*.)

Za potrebe takva pristupa pitanju (ne)brojivosti autor uvodi, definira i imenuje nekoliko *sintaktički relevantnih semantičkih oprjeka*, koje će zasigurno imati odjeka u svakom daljnjem bavljenju tim pitanjima.

Autor razlikuje *brojive* i *nebrojive* semantički utvrdive oblike sadržaja imenskih riječi.

Prva je oprjeka među oblicima *brojivosti*: oprjeka *jednost – mnogost*. Sadržaj se imenskih riječi s gledišta kategorije broja označuje ili kao jedan cjelovit pojedinačan predmet (*S l i k a visi na zidu*) ili kao mnogo takvih cjelovitih pojedinačnih predmeta (*S l i k e vise na zidu*). Takve oblike sadržaja imenske riječi imaju u ulozi subjekta (kao što se na primjerima vidi), i to u jedninskom i množinskom nominativu u rečenicama s glagolskim predikatnom s *aktualiziranim* oznakama kategorije lica i broja. Stoga semantičku opreku *jednost (slika iz prve rečenice) – mnogost (slike iz druge rečenice)* autor s pravom ističe kao sintaktički relevantnu.

Druge su dvije oprjeka među oblicima *nebrojivosti*: opreke *jednost – dijelnost* te *konkretnost – nekonkretnost*.

Jednost kao oblik *nebrojivosti* imenska riječ u *jednom nominativu* ima u ulozi predikatnoga imena u besubjektivnim rečenicama tipa (*Na staklima je jutros bio l e d*) u kojima su oznake kategorije lica i broja spone kao predikatne riječi *neutralizirane*. U tom kontekstu jednim se nominativom sadržaj te riječi kao *jedinstvena cjelovitog pojma* u svojoj *nebrojivoj cjelovitosti* s gledišta kategorije broja označuje kao *jednost*.

Dijelnost kao oblik *nebrojivosti* imenska riječ u *dijelnom genitivu* ima u ulozi predikatnog imena u besubjektivnim rečenicama s *imenskim predikatnom* tipa (*Na staklima je jutros bilo l e d a*) u kojima su oznake kategorije lica i broja spone kao predikatne riječi *neutralizirane*. U tom kontekstu dijelnim se genitivom sadržaj te riječi kao *jedinstvena cjelovitog pojma* u svojoj *nebrojivoj cjelovitosti* s gledišta kategorije broja označuje kao *dijelnost*.

Konkretnost kao oblik *nebrojivosti* imenska riječ u *konkretnom nominativu* ima u ulozi subjekta u subjektivnim rečenicama s *imenskim predikatnom* tipa (*G u ž v a je bila pred kavanom*) u kojima su oznake kategorije lica i broja spone kao predikatne riječi *neutralizirane*. U tom kontekstu kon-

kretnim se nominativom sadržaj te riječi kao *pojedinačne izvanjezične situacije* s gledišta kategorije broja u svojoj *nebrojivosti* označuje kao *konkretn*.

Nekonkretnost kao oblik *nebrojivosti* imenska riječ u *nekonkretnom nominativu* ima u ulozi predikatnog imena u predikatnim rečenicama s *imenskim predikatnom* tipa (*Pred kavanom je bila g u ž v a*) u kojima su oznake kategorije lica i broja spone kao predikatne riječi *neutralizirane*. U tom kontekstu *nekonkretnim* se nominativom sadržaj te riječi kao *pojedinačne izvanjezične situacije* s gledišta kategorije broja označuje kao *nekonkretn*.

Zaključak iz tako preciznih distinkcija dokazuje utemeljenost takva pristupa: semantički utvrđive brojive i nebrojive oblike sadržaja s gledišta kategorije broja u rečenici mogu imati samo imenske riječi u ulozi subjekta i predikatnog imena. Kao diskretne jezične jedinice semantički oblici gramatičke kategorije broja mogu se definirati jedino na sintaktičkoj razini.

Definiranju i imenovanju gore navedenih, za svaki daljnji opis zasigurno korisnih oprjeka, prethodi, mogli bismo reći, "ishodišna" distinkcija između *matematičke* i *gramatičke brojivosti* sadržaja imenskih riječi. Brojivost i nebrojivost sadržaja imenskih riječi s matematičkoga gledišta i brojivost i nebrojivost sadržaja imenskih riječi s gramatičkoga gledišta autor potpuno različito definira i jasno razlučuje.

Matematička je brojivost definirana brojivošću sadržaja imenice kao *leksičke jedinice*. Taj sadržaj pretpostavlja dio izvanjezične zbilje koji je imenicom označen, a elementi se te zbilje mogu ili ne mogu matematički brojiti.

Gramatička je brojivost definirana brojivošću sadržaja imenice kao *gramatičke jedinice*. Taj sadržaj pretpostavlja gramatičke odnose u koje s gledišta kategorije broja imenska riječ ulazi s drugim riječima.

Autor se jednoznačno opredjeljuje za opis gramatičke brojivosti i nebrojivosti.

(Tako se u nov kontekst smještaju i slučajevi u kojima dolazi do odstupanja od pravila da se sadržaj imenice njezinom jedninom označuje kao jedno, a množinom kao mnogo; pojmovi kojima se i sam autor u prethodnim radovima bavio kao što su *pluralia tantum*, *singularia tantum* i *zbrojina*).

Ovim sam se kratkim prikazom osvrnula samo na one aspekte monografije Mirka Petija koji su osobito zanimljivi i drukčiji u odnosu na dosadašnju literaturu. U dvadeset i jednom poglavlju, koliko ih monografija ima, (te u brojnim potpoglavljima) detaljno su i dosljedno imenovani i obrađeni mnogi novi pojmovi. Nekim se poznatim gramatičkim činjenicama pristupa na drukčiji način (predikat, subjekt, besubjektne rečenice, lične i bezlične rečenice, sintaktička dvoznačnost itd.), a i kritizira se tradicionalni sintaktički model opisa nekih pojmova. Npr. autor kritizira tradicionalna tumačenja odnosa između subjekta i predikata. Naime, u tradicionalnom su modelu u definiciju tog odnosa uneseni semantički kriteriji koji polaze od logičkih, a ne od lingvističkih pretpostavki. Autor se kritički osvrće na pojam *logičkoga subjekta* kao produkta takva tumačenja, jer se tako “u gramatički opis bez potrebe uvodi semantika osobe kao živoga bića, a zanemaruje se semantika osobe kao sadržaja gramatičke kategorije lica predikatnoga glagola”.

JEZIČNI TELEFON

(031) 283-499

djel za hrvatski jezik osječčkoga ogranka MH pokrenuo je ove godine Jezični telefon – petkom od 18 do 19 sati u prostorijama MH uz telefon dežuraju članovi Odjela i odgovaraju na

Svakako treba istaknuti korisnost *Kazala pojmova* i *Kazala imena*, koji će bitno olakšati pristup građi te monografije.

Treba napomenuti i to da monografija nije namijenjena početnicima u struci; ona traži i koncentraciju i stručnu obaviještenost. Funkcionalnost, preciznost i visok stupanj distinktivnosti Petijeve znanstvenoga diskurza nisu žrtvovani radi jednostavnijega izričaja. Autor računa s time da je recepcija rezervirana za krugove u kojima je takav tip diskurza uobičajen, a računa i s upoznatošću recepcijskoga kruga s prethodnim teorijama i stavovima o kategoriji brojivosti.

Monografija o nebrojivosti u hrvatskome jeziku dokazuje da temeljit lingvistički opis te kategorije mora uzeti u obzir sintaktičko-semantički kontekst u kojem se (ne)brojiva riječ pojavljuje. Taj pristup nije u suprotnosti s dosadašnjim teorijskim opisima kategorije brojivosti u hrvatskom jeziku, nego je to opis na drugoj razini (na sintaktičko-semantičkoj razini, za razliku od dosadašnjih pristupa koji se uglavnom zadržavaju na leksičkoj razini).

Uvedeno i dosljedno upotrebljavano novo nazivlje za semantičke oblike nebrojivosti, koji dosad nisu bili predmetom jezikoslovnih analiza, osigurava Petijevoj monografiji metodološku koherentnost i dosljednost. No iznad svega, potrebno je istaknuti znanstvenu kreativnost i originalnost u pristupu vrlo složenoj problematici. Semantički sustav brojivosti i nebrojivosti u hrvatskome jeziku ovom je monografijom znanstveno definiran!

Kristina Štrkalj Despot

jezična pitanja. Članovi su odjela osječčki fakultetski, visokoškolski i gimnazijski profesori hrvatskoga jezika: Sanda Ham, Vlasta Rišner, Irena Vodopija, Dubravka Smajić, Mirjana Smoje, Jasna Galić-Minarik, Mirjana Bogdanović, Ružica Filipović, Davor Tanocki, Mirta Bijuković.